

ESKİ MEZOPOTAMYA MİTOLOJİSİNDE KAMIŞ/SAZLIK VE KAMIŞIN
DİNSEL-BÜYÜSEL RİTÜELLERDE KULLANIMI
*REED/REED BED IN ANCIENT MESOPOTAMIAN MYTHOLOGY AND
THE USE OF REED IN RELIGIOUS-MAGICAL RITUALS*

Abdulgani KAÇAR

Dr. Öğr. Üyesi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
Assist. Prof. Dr., Mardin Artuklu University, Faculty of Letters, Department of History
ganikacar@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-8745-4758

OANNES

Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi – International Journal of Ancient History
4/2, Eylül – September 2022 Samsun
E-ISSN: 2667-7059 (Online)
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/oannes>

Makale Türü-Article Type : **Araştırma Makalesi - Research Article**
Geliş Tarihi-Received Date : **18.07.2022**
Kabul Tarihi-Accepted Date : **03.09.2022**
Sayfa-Pages : **539 – 555.**
doi : <https://doi.org/10.33469/oannes.1144993>

This article was checked by Viper or **plagium™**

Atıf – Citation: KAÇAR, A., “Eski Mezopotamya Mitolojisinde Kamış/Sazlık ve Kamışın Dinsel-Büyüsel Ritüellerde Kullanımı”, *OANNES – Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 4/2, Eylül 2022, ss. 539 – 555.

OANNES

Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi

International Journal of Ancient History

4/2, Eylül – September 2022

539 – 555

Araştırma Makalesi / Research Article

ESKİ MEZOPOTAMYA MİTOLOJİSİNDE KAMIŞ/SAZLIK VE
KAMIŞIN DİNSEL-BÜYÜSEL RİTÜELLERDE KULLANIMI
*REED/REED BED IN ANCIENT MESOPOTAMIAN MYTHOLOGY
AND THE USE OF REED IN RELIGIOUS-MAGICAL RITUALS*

Dr. Öğr. Üyesi Abdulgani KAÇAR

Öz

Sumer halkı, MÖ 5. binyılda Güney Mezopotamya ya da diğer adıyla Aşağı Mezopotamya'ya ilk geldiğinde bu bölge ağırlıklı olarak bataklıklardan ve bataklık bitkisi olarak bilinen kamışların yetiştiği sazlık alanlardan oluşmaktaydı. Sumerler, bataklık alanları özel tekniklerle kurutup tarım arazilerine çevirmeden ve bölgede büyük kentler kurmadan önce, bataklık alanlarda bulunan adacıklar üzerine, kamıştan özel teknikler kullanarak yaptıkları kulübelerde ikamet etmiş, sazlık alanların kendilerine sunduğu besinleri tüketmiş ve gündelik hayatta kullandıkları birçok şeyi kamıştan yapmışlardır. Sazlık alanların ve kamış bitkisinin, erken Sumer yaşantısındaki bu hayati önemi, onların sonraki süreçlerde, mitolojinin, atasözlerinin, edebi metinlerin ve de dinsel ve büyüsel ritüellerin birer objesi haline gelmesine yol açmış ve bu durum temelini Sumer kültürünün oluşturduğu diğer tüm Mezopotamya kültürlerini de etkilemiştir. Kamış bitkisinin ve sazlık alanların erken Sumer yaşantısındaki önemine, Mezopotamya edebiyatındaki ve mitolojisindeki yerine ve dinsel ve büyüsel ritüellerdeki kullanımına dair

Abstract

When the Sumerians first came to southern Mesopotamia, or lower Mesopotamia, in the 5th millennium BC, this region was mainly composed of marshes and reeds, known as marsh plants. Before the Sumerians dried the marshy areas with special techniques and turned them into agricultural lands and established large cities in the region, they lived in reed huts they built using special techniques from reeds on the islets in the marshy areas, consumed the nutrients offered by the reed beds, and they made many things that they use in daily life from reed. This vital importance of the reed beds and reeds in the early Sumerian life caused them to become inevitable objects of mythology, proverbs, literary texts and religious-magical rituals in the later processes, and this situation also affected all other Mesopotamian cultures, the basis of which was the Sumerian culture. Although there are many studies on the importance of the reeds and reed beds in early Sumerian life and its place in Sumerian literature and mythology, as well as its usage in religious and magical

çok sayıda müstakil ya da bu öğeleri birkaç yönüyle ele alan çalışma bulunmasına rağmen bu iki unsuru belirttiğimiz tüm yönleriyle inceleyen bir çalışma bulunmamaktadır. Bu makalenin amacı; sazlık ve kamışın erken Sumer yaşantısındaki önemini belirtip bunun bir sonucu olarak bu iki unsura mitolojide yüklenen anlamı ve kamışın dinsel ve büyüsel ritüellerde nasıl kullanıldıklarını bir arada incelemektir.

rituals, there is no study that deals with these two components in all their aspects. The aim of this article is to indicate the importance of reed beds and reed in early Sumerian life, and as a result of this, to examine the meaning attributed to them in mythology and how they were used in religious and magical rituals.

Anahtar Kelimeler: Eski Mezopotamya Tarihi, Sumerler, Mezopotamya Mitolojisi, Koruma-Sağaltma Büyüsü, Dini Ritüeller, Sazlık, Kamış.

Keywords: Ancient Mesopotamia, Sumerians, Mesopotamian Mythology, Incantation, Religious Rituals, Reed Bed, Reed.

Extended Abstract

The Sumerians, the founders of the Mesopotamian civilization, came from an unknown place in the middle of 5th millennium BC and settled in Southern Mesopotamia, which is covered with marshes. There were no timber trees in this geography, only reeds, papyrus and date palm trees growing on reed beds. The reed beds offered many advantages to the Sumerian people. Because, the reed fields being rich in water and nutrients offered vital advantages. A Sumerian proverb sums up this situation very well: "If there is no reeds somewhere, there is the worst misery.". Despite all the disadvantages of geography, the Sumerians managed to establish a great civilization here. In this process, we see that the skills of the Sumerians came to the fore. This talented people developed reed weaving techniques and thus they succeeded in making huts, baskets, fences, boats, mats with reed. These tools, made of reed, provided great convenience in the life of the Sumerian people, who made a living from agriculture, and this situation accelerated the development of civilization.

The vital value of reeds and reed beds in early Sumerian history enabled these elements to become mythological elements in later times. In fact, it is possible that these myths were circulating orally before the writing system was even found. This means that the reeds and reed beds were actually mythological objects from the very beginning. In addition, the reed/reed beds become an object of many proverbs, literary and religious texts. Reeds and reed beds have a very important role especially in the myths of creation and flood. The reed is one of the main materials used by the gods in creation myths, while creating life on earth and arranging the world. In the Flood myth, Enki audibly repeats the gods' decision to cause a deluge in a reed hut, which is heard by Ziusudra as the walls of the reed hut let the sound out. Thereupon, Ziusudra builds a reed ship and prevents humans and all other

creatures on earth from being destroyed by the gods. This caused the inhabitants of Mesopotamia to sanctify the reeds and reeds beds and make it taboo to damage the reeds.

Because of their roles in mythology, reeds and reed beds have sacred, pure and purifying properties in the thought of the Ancient Mesopotamians. Due to these features, they have been the main objects of magic rituals organized to purify and heal sick people. Especially reed huts were frequently used in incantation rituals. This was because the reed was considered a sacred plant and the belief that evil spirits could not enter the reed hut from the reeds. For example, in a ritual called *bīt rimki*, “the house of purification”, to protect the king from the evils foretold by bad omens, the king would stay overnight in reed huts built in the open field and thus be purified. Again, for example, the sorcerer put the person believed to be haunted by the ghost in order to save him from his troubles, into the reed hut that the ghost was not supposed to be able to enter. In addition, reed huts were used for metaphorical sleep and some religious rituals. The belief behind all these practices is that because of the role of the reed in mythology, the reed hut is considered a pure place where evil spirits cannot enter. Also, in many magical rituals, reeds were used to make figurines, and sometimes certain types of reeds were eaten by the patient, along with other medicinal substances.

In ancient societies, the explanation of every event and every object that cannot be explained in a rational cause-effect relationship, with a metaphysical reason, depending on the development level of the society in scientific thought, provided a ground that would make all incidents and objects the subject of mythology. It is the ground in question that gives great meaning to the reed/reed bed by the Sumerians. The Sumerians were able to explain why only the reeds in their country surrounded by swamps were so rich in clean water and food, not for rational reasons but for metaphysical reasons. Thus, the reed/reed bed became a mythological element in Sumerian thought. In this context, the place occupied by the reed in the thought and practice of Mesopotamian inhabitants is a good example of how mythological elements were internalized by ancient societies.

Giriş

Coğrafi koşullar, toplumları başta ekonomi olmak üzere, edebiyat, sanat, mimari ve din gibi, tüm yönlerden etkilemektedir. Bu durum, doğayla mücadele konusunda modern insanın sahip olduğu imkânlardan yoksun geçmişte yaşamış toplumlarda çok daha belirgin bir biçimde görülebilmektedir.

Bilindiği üzere tarihi Mezopotamya coğrafyası, aşağı/güney ve yukarı/kuzey olarak iki bölümden oluşmaktadır. Eski Mezopotamya medeniyetinin temelini kurmuş olan Sumer halkı, MÖ 5. binyılın ortalarında Aşağı Mezopotamya'ya gelip yerleşmişlerdir. Çok sıcak ve kurak bir iklime sahip olan bu bölge, verimsiz topraklar ile bataklık alanlardan oluşmaktadır. Maden ve taşın çok az bulunduğu bu coğrafyada, bitki olarak uzun sazlıklar

yetiştirilmektedir ve kerestelik ağaç bulunmamaktadır.¹ Fakat olumsuz yönlerinin yanında bataklık alanların insanlara sunduğu birçok avantajın olduğu da bir gerçektir. Örneğin bu tür alanlar; balık, inek, manda, koyun ve göçmen kuşlar gibi birçok canlı türü için elverişli yaşam koşulları sunmaktadır.²

Güney Mezopotamya'da en çok tüketilen temel bitkilerden biri, kamışın en yaygın türü olan sıradan kamıştır. Yaşadıkları ülkenin coğrafi imkânlarını oldukça verimli ve zekice kullanan Sumerler, kamışı; hayvan yemi ve yakıt olarak, kulübe inşa etmede, kanal ve sandallarda, sepet ve hasır yapımında, kehanetlerde ve koruma-sağaltma büyüsü ritüellerinde ve de boru ve flüt yapımında kullanmışlardır.³ Kamış, ayrıca, su sızdırmalarına karşı yüzeyleri alttan desteklemek amacıyla⁴ ve kil tabletleri yazmak için kalem olarak da kullanılmış⁵ yanı sıra yoksul biri öldüğünde, naaşı bir kumaşa ya da kamıştan bir hasıra sarılmıştır.⁶ Sumerler, erken dönemlerinde basit örme teknikleriyle yaptıkları kamıştan sepetleri, geliştirdikleri diğer sulama araçlarıyla birlikte ziftle kaplayarak tarlaları sulamada ve hasat edilen mahsulleri tarlalardan taşımada kullanmıştır. Bunun yanında, set temelleri kamış ve ziftle yapılmış, farklı boyutlarda kamıştan yapılan teknelerden oluşan filolar, karmaşık kanallarda çalışmak ve gezinmek için kullanılmıştır. En başından beri, Dicle ve Fırat nehirleri arasındaki kuru ve öngörülemez peyzajı düzenlemek için sepet dokuma becerilerini geliştirmek Sumerler için bir zorunluluk olmuştur. Bu beceriler, Sumerlerin çoğu sorunla başa çıkmalarına ve yavaş yavaş daha gelişmiş bir kültür icat etmelerine olanak tanıyan teknolojik bir zemin ve bir dizi araç sağlamıştır.⁷ Diğer taraftan bilimsel araştırmalar, Güney Mezopotamya'da neolitik teknolojinin, özellikle de kamış kullanımı ve dokumasının, Sumer uygarlığının başlamasından çok daha önce oldukça geliştiğini göstermektedir. Eldeki bulgulara göre; bu teknolojilerin çoğu, sulamada kullanılan ziftlenmiş sepet-kovalardan, büyük kamış gemilere kadar çok çeşitli ürünlerin yapımında kullanılmıştır.⁸ Her ne kadar Sumer ülkesi, müstahkem kentlerin kurulması için uygun gözükme bile Mezopotamya'nın ilk şehirleri olan Uruk ve Ur gibi kentler ve zamanla su altında kalan yerler, bu bölgede kurulmuş ve bu kentlerden bazıları 2000 yıldan fazla ayakta kalmayı başarmıştır. Bunun en önemli nedeni ise bataklık alanlarda suyun bol miktarda bulunmasıdır. Söz konusu kentlerin ekonomik rollerinin yanı sıra buralar; sanatın, müziğin, mimarinin, edebiyatın ve şiirin de geliştiği yerler olmuş ve aynı zamanda ilk yazı bu bölgede ortaya çıkmıştır.⁹

Kamışın, Güney Mezopotamya sakinlerinin yaşantısında ne denli önemli olduğu, Eski Mezopotamya yazınındaki konumdan da anlaşılabilir. Örneğin; Eski Babil tematik kelime listesi Ura 2'de, kamışla ilgili 200'den fazla terim listelenmektedir.¹⁰ Yine bir Sumer atasözünde, "*Bir yerde tahıl yoksa bu,*

¹ Kramer, 2002: 13.

² Ubaid, 2021: 342.

³ Kleckowska, 2012: 93; Abusch-Schwemer, 2011: 472.

⁴ Kelley, 2021: 22

⁵ Hoffman, 2004: 246.

⁶ Nemet-Nejat, 1998: 142.

⁷ Doble, 2021: 89.

⁸ Doble, 2021: 2.

⁹ Ubaid 2021: 342.

¹⁰ Kelley, 2021: 22.

bir şehre intikamın yöneldiğinin işaretidir. Bir yerde sazlık yoksa (orada) sefaletin en beteri vardır.” sözleriyle sazlığın önemi vurgulanmıştır.¹¹ Ülkelerinin sazlık alanlardan oluşması ve tabi ki bu alanların ve sazlık bitkisi olan kamışın Sumer halkının yaşantısındaki tartışılmaz önemi, Sumerlerin yaşadıkları ülkeyi, KI.EN.GIR. “soylu sazlık diyarı”¹² olarak adlandırmalarından da anlaşılmaktadır.¹³

Eski Mezopotamya Mitolojisinde Kamış/Sazlık

Kamış, Eski Mezopotamya sakinlerinin tasavvurunda kötü ruhları uzaklaştırma özelliğine sahip büyü-kutsal bir bitki olarak kabul edilmiş ve hem dini ritüellerde hem de özellikle koruma-sağaltma büyü ritüellerinde yaygın biçimde kullanılmıştır. Kamışın/sazlığın kutsal kabul edilmesinin ve metafizik anlamda arındırıcı bir unsur olarak görülmesinin nedeni, bu iki ögenin Mezopotamya mitlerinde oynadıkları roldür. Diğer taraftan, mitolojinin gerçek hayattaki unsurları, dönemin insanının evreni ve varoluşu anlamlandırma biçimine bağlı olarak metafizik bir düzleme yerleştirme özelliği göz önünde bulundurulacak olursa, aslında kamışın/sazlığın, Aşağı Mezopotamya sakinlerince günlük yaşamlarına kattığı artılardan dolayı bu denli kutsandığını ve mitolojik birer unsur haline getirildiğini söylemek mümkündür.

Eski Mezopotamya’da, kaynağını bölge sakinlerinin mitolojik evren tasavvurundan alan birçok tabu vardır ve bunlardan bazıları da kamış/sazlıkla ilgilidir. Örneğin; bir akarsuya işemek, pişmemiş kilden bir şey içmek ve bozkırdaki çalılıarı sökmek gibi sazlıktaki kamışları kırmak da bir tabu olarak kabul edilmiştir.¹⁴ Kamışa/sazlığa zarar vermenin kötü bir eylem olarak görülmesinin nedeni, bu iki unsurun gerçek hayatta insanlara sağladığı faydalardan ziyade, Mezopotamya sakinlerinin düşünce dünyalarında sahip oldukları dinsel-mitolojik anlamla ilgilidir. Çünkü eski çağ toplumları, genel olarak yeryüzünde ve evrende vuku bulan tüm gelişmelerin, tanrıların isteği ve müdahalesi sonucu gerçekleştiğine inanmışlardır. Bu bağlamda kamışın/sazlığın kutsal olmasının ve insanlara fayda sağlamasının nedeni de yine metafizik âlemdeki anlamları ile ilgilidir. Yani kamış/sazlık, insanlar için birçok yarar sağladığı için değil; tanrılar nezdinde sahip oldukları konumdan dolayı değerli kabul edilmişlerdir.

Sumerlere ait birçok atasözü, kamış türlerinin nasıl ortaya çıktığına dair Sumer halkının mitolojik inanışlarına işaret etmektedir. Örneğin bir atasözünde geçen:

“Hiçbir anadan hiçbir babadan doğmayan enbar kamışı
Fırtınanın gözünden ortaya çıktı.”

¹¹ Proverbs: Collection 3, number 106, The Electronic Text Corpus of Sumerian Literature, <https://etcsl.orinst.ox.ac.uk/cgi-bin/etcsl.cgi?text=t.6.1.03#> (Erişim: 10.07.2022/16:01).

¹² Hoffman 2004: 246.

¹³ Sumerlerin kendi ülkelerini belirtmek için kullandıkları KI.EN.GIR./Kengi(r) ifadesindeki GIR işareti Hoffman tarafından “sazlık” olarak çevrilse de Elektronik Pennsylvania Sumerian Dictionary’de bir ağaç türü ya da ot, yabancı ot olarak verilmiştir. <http://psd.museum.upenn.edu/nepsd-frame.html> (Erişim: 04.08.2022/11:19).

¹⁴ Bottero 2012: 254.

ifadeleri, kamışın doğaüstü bir yolla var olduğuna inanıldığını göstermektedir.¹⁵ Mezopotamya mitolojisine göre kamış, yeraltında olduğuna inanılan ve yaşamın temel unsurlarından biri olarak kabul edilen tatlı su okyanusu Apsû'da yetişmektedir.¹⁶ Uzun zaman önce ortaya çıkmış olan Apsû, yaratıcı tanrı Ea'nın meskeni ve tanrısal yaşam dâhil tüm yaşamın zuhur ettiği yer olarak kabul edilmektedir.¹⁷ Bu doğaüstü özellikleriyle kamış/sazlık, tüm anlam karmaşıklığı ve işleviyle, özellikle yeryüzünün var oluş süreci ve düzenlenmesi hakkındaki sayısız mite girmiş ve edebi metoforda kullanılmıştır. Örneğin; “Enki ve Dünya Düzeni” adlı, dünyanın Enki tarafından en başta nasıl düzenlendiğini anlatan Sumer mitinde:

“O bataklıklara seslendi ve onlara çeşitli sazan türleri verdi,
O, sazlıklara konuştu ve onlara eski ve yeni kamışlar bahşetti.”¹⁸

denilerek sazlıkların ve kamışların, yeryüzü yaşama uygun hale getirilmek için düzenlenirken ilahi bir iradeyle var edildikleri vurgulanmaktadır.

Yaratılış, su ve toprak gibi unsurlarla ilgili Sumer tanrılarının bazılarının isimlerinin Sumercede kamış anlamına gelen GI sözcüğünü içermesi de kamışın Sumerler için mitolojik anlamına işaret eder. Örneğin, Sumerlerin yaratıcı tanrılarından biri olan Gilim/Gilimma, muhtemelen, “örülmüş kamışların ipi” ya da “yaprakları” gibi bir anlam taşımaktadır. Yine kökeni Sumerlere dayanan Atrahasis destanında adı geçen ikincil derecedeki tanrıların adı olan İgigi, iki tane “Gi” içermekte ve bir bitki türü olarak çevrilmektedir. Nitekim Sumer mitolojisine göre İgigilerin görevi, insanoğlu yaratılmadan önce, sazlık alanlarda kanal kazmaktır.¹⁹

Sumerlere ait, yeryüzünde yaşamın tekrar nasıl başladığını anlatan ve Mezopotamya'nın diğer halklarının mitolojilerine de geçen Tufan mitinde de kamış/sazlık hayati bir rol oynar. Buna göre; tanrılar insanlığı bir tufan ile yeryüzünden silmeye karar verir. İnsanlığın yok olmasını istemeyen Sumer bilgelik tanrısı Enki/Ea, bu durumdan insanları haberdar etmek ister fakat tanrılar meclisinde yemin ettiği için bu kararı doğrudan insanlara iletmez. Bunun üzerine kurnaz tanrı Enki, mecliste alınan kararları kamıştan yapılmış bir evde sesli olarak tekrar eder ve evin duvarları kamıştan olduğu için sesin Atrahasis'e ulaşmasını sağlar. Her ne kadar efsanenin Sumerce versiyonunda söz konusu evin ve duvarlarının kamıştan yapıldığı zikredilmese de Akkadca versiyonunda kamıştan olduğu belirtilmiştir.²⁰ Gilgamiş Destanı'nın 11. Tabletinde yer alan efsanede şu ifadeler yer almaktadır:

“... Ea, bilge prens, onlarla birlikte yemin etti
Bu yüzden onların konuşmalarını kamış evde tekrar etti:
“Kamış ev, kamış ev! Duvar, duvar!
Ey Şuruppaklı adam, Ubartutu'nun oğlu:
“Evi yık ve bir tekne inşa et!”

¹⁵ Proverbs: Collection 1, number 155, The Electronic Text Corpus of Sumerian Literature, <https://etcsl.orinst.ox.ac.uk/cgi-bin/etcsl.cgi?text=t.6.1.01#> (Erişim: 08.07.2022/14:04).

¹⁶ Walker; Dick 1999: 85.

¹⁷ Balogh 2020: 11.

¹⁸ Enki and the World Order: c.1.1.3, The Electronic Text Corpus of Sumerian Literature, <https://etcsl.orinst.ox.ac.uk/cgi-bin/etcsl.cgi> (Erişim: 08.07.2022/14:04).

¹⁹ Klerk-Joosten, 2019: 10.

²⁰ Kleckowska, 2012: 101.

Mahını mülkünü terk et ve canlı varlıkları ara!
Mallarını hiçe say ve canlı varlıkları hayatta tut!...”

diyerek, tanrıların kararını bir insana haber verdiğiinden bahsedilmektedir.²¹ Kamışın Mezopotamya toplumları için bu denli kutsal sayılmasının ve tabulaştırılmasının arka planındaki başat nedenlerden biri, tanrı Enki'nin sözlerinin insanlara ulaşmasında aracılık yaparak insan soyunun yeryüzünden silinmesinin önüne geçmede rol alması olmalıdır. Aynı zamanda hikâyenin Akkadca versiyonunda Enki'den tufan olacağına dair bilgi alan Atrahasis'in, insan ve diğer canlıların soyunu kurtarmak için yaptığı gemi de kamıştandır. Bu olgu da kamışa yüklenen anlamın mitolojik nedenlerinden bir diğeri olmalıdır.

Bir diğeri Sumer miti olan “Kazmanın Yaratılışı”nda ise:
“... Enlil ... kazmayı var etti, günü yarattı
Emeği gösterdi, yazgıyı belirledi
Kazmaya ve sepete kudret yükledi ...
Kazma ve sepet kentler kurar...”²²

denilerek, dünyadaki yaşamın var edilmesinde oynadığı hayati rolün yanı sıra kamışın medeniyet kurmada insanoğlu için taşıdığı önem vurgulanmıştır. Zira giriş bölümünde vurguladığımız üzere, kamıştan yapılan sepetler hem ziftle sıvanarak tarlaları sulamada hem de tarladaki mahsulü yerleşim alanlarına taşımada kullanılmış böylece Sumer medeniyetinin gelişmesinde büyük bir rol oynamıştır.

Enki'nin Nibru'ya Seyahati adlı bir başka Sumer mitinde:

“... Enki'nin mabedi, kutsal balmumu ile donatılmıştır, o, efendisine itaat eden, kendiliğinden böğüren ve aynı zamanda öğüt veren bir boğadır. Enki'nin kutsal kamış çitlerle çevrelediği E-engura! Senin orta yerine yüce bir taht kuruludur, senin kapı pervazın cennetin kutsal kilitleme çubuğudur.”

denmektedir. Mite göre Enki, Apsû'nun üzerine gümüşten bir mabet inşa etmiş, onu bol miktarda altınla kaplamış, lapis lazuli ile süslemiş ve mabedin etrafını kutsal kamış çitlerle çevrelemiştir.²³ Çitlerin kamıştan yapılmasının nedeni, kötü ruhların kamıştan yapılmış ya da çevrelenmiş yapılara girememesidir.

Kamış/sazlık aynı zamanda, Babillilerin yaratılış miti *Enûma Eliş*'in ilk cümlelerinde de geçmektedir.²⁴ Efsanede:

“Yukarıdaki gökyüzü henüz adlandırılmamışken
Aşağıdaki yeryüzü bir isimle anılmamışken
Onların müsebbibi Apsû ezeli iken
Mummu ve onların hepsini doğuran Ti'amat
Hala sularını birbirine karıştırırken
Hiçbir mera alanı oluşmamışken ve hatta
Hiçbir kamış bataklığı bile görülüyorken ...”²⁵

²¹ <http://www.ancienttexts.org/library/mesopotamian/gilgamesh/tab11.htm> (Erişim: 01.07.2022/15.30).

²² Kramer, 2001: 103, 104.

²³ Enki's Journey to Nibru: c.1.1.4, The Electronic Text Corpus of Sumerian Literature, <https://etcsl.orinst.ox.ac.uk/cgi-bin/etcsl.cgi?simplesearchword=reed&simplesearch=translation&searchword=&charenc=gcirc&lists=>

²⁴ Doble, 2021: 87.

ifadeleriyle, kamışın/sazlığın tıpkı Sumer mitolojisinde olduğu gibi Babil mitolojisine göre de dünyadaki yaşamın temel unsurlarından biri olduğu vurgulanmıştır.

Kamışın Ritüel Kullanımına Dair Örnekler

Mitolojik hikâyelerde oynadığı roller ve kendisine yüklenen yaşamsal anlamlar, daha önce de belirttiğimiz gibi kamışın/sazlığın Mezopotamya sakinlerinin düşüncesinde kutsal ve aynı zamanda arındırıcı bir bitki olarak yer edinmesine yol açmıştır. Bu durum, kaçınılmaz olarak, kamışın Mezopotamyalı büyücüler ve din adamlarınca, özellikle çeşitli metafizik nedenlerle hastalandığına inanılan kişileri sıkıntularından arındırmak için düzenledikleri dinsel ve büyüsel ritüellerdeki temel objelerden biri olmasını sağlamıştır. Bunun yanında, kamışın kutsal bir bitki olduğu düşüncesine bağlı olarak ortaya çıkan “saf/temiz” olduğuna dair inanış, onun tanrısal/dini objelerin arındırılmasında kullanılmasını sağlamıştır.

Sumer dönemine ait bazı koruma-sağaltma büyüsü metinlerinde, ılgın ağacı ve tapınak yapımında kullanılan kamış, kutsal arındırıcılar olarak övülmektedir.²⁶ Yanı sıra, Erken Sumer döneminden itibaren bazı tanrıları/tanrıçaları sembolize eden objelerin kamıştan yapıldığı görülmektedir.²⁷ Güney Mezopotamya’da kamışın birçok farklı türü yetişmektedir ve ritüellerde, ritüelin ne amaçla yapıldığına bağlı olarak, farklı türleri, farklı biçimlerde kullanılmıştır.²⁸

Kamışın, saf/pak bir bitki olarak, kutsal kabul edilen objeleri arındırmada kullanılmasına en güzel örnek, onun “ağız yıkama ya da ağız arındırma” anlamına gelen *mīs pī* ve *pīt pī* “ağız açma” ritüelinde kullanılmasıdır.²⁹ Bu ritüel, heykel ustalarının eliyle yeni yapılan ya da tamir edilen bir tanrı heykelini, yeryüzünün maddi ve manevi kirlerinden arındırmak ve onu tanrıların huzurunda, tanrısal alana ait bir varlığa dönüştürmek için düzenlenmiştir. Kamışlar ve kamıştan yapılan çit ve kulübe gibi yapılar; yaratılış, saflık, doğum, koruma gibi mitolojik ve kültürel kavramlar ile Apsū olarak bilinen ezeli suları birbirine bağladıkları için *mīs pī* ritüeli için büyük bir sembolik öneme sahiptir.³⁰ Nitekim ritüel talimatnamesinde büyücünden kamıştan bir kulübe yapması direktifi verilmektedir:

“Mabedin sağına kamıştan kulübeyi yerleştir

Ea ve Asalluhi için adakları takdim et

Adakları tamamla ve ağız yıkama yap”³¹

Mīs pī, kamışı, saf ve hem tanrıları hem de insanları arındıracak kadar güçlü bir madde olarak tasvir eder. Kamış o kadar güçlü bir arındırıcıdır ki

²⁵ Heidel, 2009: 18.

²⁶ Cunningham, 1997: 27.

²⁷ Braun Holzinger, 1999: 164.

²⁸ Abusch-Schwemer, 2011: 472.

²⁹ Ay, 2013: 4.

³⁰ Balogh, 2020: 8.

³¹ Ay, 2013: 15.

ritüel esnasında ağız kamışla yıkanan tanrı heykeline “*cennet kadar pak*” ve görünüş olarak “*cennetin merkezi kadar parlak*” sözleri söylenir.³²

Taşıdığı fiziksel, sembolik ve mitsel özelliklerinden dolayı, kamış, *mīs pī* ritüelinde ikili sembolik role sahip bir obje olarak tasvir edilir. Burada kamış; bir taraftan yeryüzü, gökyüzü ve Apsū’yu birleştiren dünyanın eksenini, diğer taraftan Apsū’yu diğer tüm sıradan şeylerden ayıran “kozmetik eşiktir”. Kamış, dikey düzlemde, yeryüzü, gökyüzü ve Apsū’yu birleştirir. *Mīs pī* ritüelinde okunan “*pak Apsū’dan gelen kamış*” sözleri, şiirsel olarak kamış, Apsū’nun pak evinde özenle bakılmış ve “*kaderi Enki tarafından belirlenmiş ... tanrıların kamışı*” biçiminde tasvir eder. Bunun yanında kamış, gökleri Apsū’ya bağlayan bir tür pipet gibi işlev görerek diğer tanrıların Apsū’nun verimli sularına ulaşmalarının aracı olarak görülür.³³ Yatay düzlemde ise kamış, medeni yaşam alanları ile “*pak Apsū*” arasındaki alanda yetişir ve iki âlem arasında kozmik bir eşik gibi işlev görür. Hiç kimse, en kutsal Apsū’yu ve oraya yaklaşmak isteyen kişiyi birbirinden ayıran çalılıklara büyük bir meydan okuma olmadan geçemez ve Ea’nın meskenine yaklaşamaz. Kutsal ile sıradan olanı tam anlamıyla ve sembolik olarak ayırma yeteneği, aynı zamanda ritüel kullanım için yapılmış kamış öğelerini karakterize eder. *Mīs pī* boyunca, ritüeli yöneten din adamının kamıştan, *qanū*, yapılan, kamış demetleri, *uriggallu*, kamış kulübelere, *šutukku*, ve kamış hasırlar, *burū*, gibi çeşitli öğeler yapması ve bunları kullanması gerekir. “*Apsū’dan gelen kamış*” koruma-sağaltma büyüünde, “*küçük buginnu*” denilen ve sıvı taşımak için kullanılan, küçük, su geçirmez bir kap veya oluk kullanılmıştır. *Mīs pī* ritüelinde kamışlar, Apsū’nun saf, hayat veren suyunu taşır ve bu ezeli sular, dış cephenin su geçirmez özelliğinden dolayı dışarı sızamaz. Böylece kamışlar birlikte bağlandığında, kutsal alanı kuşatacak ve izole edecek güce sahip olacaktır. Hiçbir kutsiyet dışarı çıkamayacak ve sıradan olan veya pak olmayan hiçbir şey içeri giremeyecektir. Din adamı, *Mīs pī* ritüeline çağırdığı her tanrıya bir tane düşecek şekilde kamış kulübelere yapmak için birçok kamış demetini birleştirir. *Mīs pī* ritüeli uygulanan tanrı heykeli, diğer tanrılar için yapılmış kulübelere arasına serilen bir kamış hasırın üzerine konur ve bu hasır onu yerden izole ederek kendisine bulaşabilecek herhangi bir kirlilikten korurdu.³⁴

Kamış kullanımı, kara-büyüyü bozmak için yapılan ritüellerde de karşımıza çıkmaktadır. Bu tür ritüellerde, genellikle biri erkek diğeri dişiden oluşan olmak üzere bir çift figürin kullanılmıştır. Ritüel yönergeleri, genellikle her bir çifti farklı bir malzemedeki yapılmış avuç içi boyutunda, antropomorfik figürinlerden oluşan bir dizi çiftin kullanılması talimatını verir. Bu tür figürinlerin yapımında kullanılan tipik materyaller; kil, don yağı, zift, hamur, susam, meyve püresi, odun ve kamıştır.³⁵

“...İlgin odunundan iki figürin, sedir odunundan iki figürin, kamıştan iki figürin, odundan iki figürin, tenekeden iki figürin, maltızda henüz yakılmamış bakırdan iki figürin...”³⁶

³² Balogh, 2020: 12.

³³ Balogh, 2020: 11.

³⁴ Balogh, 2020: 12.

³⁵ Abusch-Schwemer 2011: 22-23.

³⁶ Abusch-Schwemer 2011: 348.

Bir koruma-sağaltma büyüsü metninde, kendisine kara-büyü yapılmış kişinin önce hastalığının teşhisi yapılmakta ve ardından hastanın eski sağlığına tekrar kavuşması için neler yapılması gerektiği şöyle sıralanmaktadır:

“Eğer bir adamın sürekli başı dönüyorsa, başı [...] ve kararıyorsa, görünüşü sürekli [değişiyorsa], görünüşü kararıyorsa, konuşma yetisi [...], sürekli daha çok kederleniyorsa, bir kadınla cinsel ilişkiye giremiyorsa, sürekli asabiyse, kulağı çınliyorsa, (o zaman) bu adamı temsil eden kil figürinler toprağa gömülmüş (demektir). Boynuzlu tuz-otunun tohumunu, ilgin tohumunu, yeryüzünün (ve) gökyüzünün [...], bezelye ununu, mercimek ununu (ve) tatlı kamış bitkisinin içinden özünü (birlikte) döv. Onu selvi yağının içine koy; “Sen öfkeliyin” koruma-sağaltma büyüsünü karışımın üzerine oku. Hastayı, 27. ve 28. günlerin sabahında, öğlen vaktinde ve akşamında onunla ov, ardından o iyileşecektir.”³⁷

Yukarıdaki iki metinden ilkinde, başka materyallerden yapılan figürinlerin yanı sıra bir çift figürinin de kamıştan yapılması salık verilmektedir. Bir tabuyu ihlal etme, tanrılara karşı sorumluluklarını yerine getirmeme ya da hayalet ve cin musallat olması gibi metafizik nedenlerle hastalanan kişileri iyileştirmek için düzenlenen koruma-sağaltma büyüsü ritüellerinde kullanılan objeler tesadüfen değil aksine her biri, taşıdığı sembolik anlam göz önünde bulundurularak seçilmiş ve ritüel başlamadan önce bu objeler büyülü bazı yöntemlerle arındırılmıştır. Ayrıca bu tür ritüellerde figürinler genellikle ritüelin sonunda büyücü tarafından yakılan ateşe atılarak yakılacağından, söz konusu figürinler yanıcı materyallerden seçilmeye çalışılmıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, ritüelde kamışın kullanılmasının hem kamışın sahip olduğu mitolojik değerden dolayı temiz/arı bir obje olarak görülüp arındırma ritüellerinde kullanılmaya uygun kabul edilmesi hem de yanıcı özellikte olması etkili olmuştur denebilir. İkinci metinde ise büyücüden, aralarında tatlı-kamış bitkisinin özü de bulunan birçok bitki ve başka bazı maddeleri merhem haline getirerek onunla hasta kişinin bedenini ovması istenmektedir. Burada belirtmek gerekir ki birçok kamış çeşidinden her birinin ne tür sembolik bir anlama sahip olduğunu belirlemek zor olsa da genel olarak bakıldığında “kamış bitkisinin”, kutsal, temiz/arı, tanrısal bir doğaya sahip ve şifa verici olarak görüldüğünü söylemek mümkündür.

Eski Mezopotamya sakinleri tarafından en tehlikeli kara-büyülerden biri kabul edilen ve ölümle sonuçlanacağına inanılan “boğaz kesme” büyüsünü, *zikurudû*, bozmak için yapılan ritüellerde de kamış bitkisinin kullanıldığı görülmektedir. Ninova’daki Asurbanipal kütüphanesinde bulunmuş Yeni Asur dönemine ait, KMI 76a kodlu büyü metninin 1-13 satırlarında konuyla ilgili şu ifadeler geçmektedir:

“Eğer bir adamın sağ ve sol tarafındaki damarlar ..., o [...] üç gün boyunca ağzından kan (ve) mişhu-sıvısı akarsa (o zaman) Büyük Ayı karşısında o adam [büyüler yapılmıştır]. Şayet on gün boyunca devam ederse o ölür – boğaz kesme büyüsünün eli, o, ölecek. Onu boğaz kesme büyüsünden kurtarmak için: Geceleyin, bacağı bükülmesi (bacağı bükerek gibi) Büyük Ayı’nın huzurunda çatıya kamıştan bir kulübe yap. Kamıştan kulübenin içine, dört ana yöne standartlar dik, kutsal su kabını yerleştir. Onun (yani kamış kulübenin) sınırlarını bir un halkasıyla çiz. Kamış kulübenin içindeki her standardın “boynuzunu” kırmızı yün ve mavi yün ile süsle. O adam temiz bir kıyafet giysin. Kötü-ruh kovucu, onu sağ eliyle tutar

³⁷ Abusch-Schwemer 2011: 92.

ve kamış kulübeye doğru yönlendirir. Bir kamış sunağını (bir bezle) ört, hurma ve un saç. [...]. Bir litrelik bir şarap kabı (ve) bir litrelik bir su kabı koy. Büyük Ayı'nın huzurunda o şöyle (desin): "Sen yargıçsın, benim davamı yargıla, benim için bir karar ver! Kara-büyülü istekleri kabul etme! Senin emrinde ... [...]. O bunu söyler [...] bir libasyon ... [...] o adama yaklaşamaz [...]." ³⁸

Kamıştan yapılmış kulübe, *şutukku*, Babil koruma-sağaltma büyülerinin tipik unsurlarından biridir. Bu kulübeler, özel bir amaç uğruna yapılmış bir tür tapınak olduğundan, özellikle tanrıların tasvirlerinin içine yerleştirilebileceği "arınmış" bir yer olarak hizmet etmiştir.³⁹ Nitekim bir kimseyi, kendisine musallat olan hayaletten kurtarmak için de kamıştan kulübe kullanılmıştır. Hayalet kovma ritüelleri, öldükten sonra çocukları veya akrabaları tarafından gereği gibi defnedilmemiş ve kendisi için cenazesinde insanlara ikramda bulunulmamış kişilerin, kızgın ve intikam için yeryüzüne geri dönmüş ruhlarını çeşitli ikramlarla teskin etmek için düzenlenmiştir. Örneğin; dolunayın battığı ve güneşin doğduğu şafak vaktinde yapılan bir ritüelde; kötü-ruh kovucu/ak-büyücü/*āšipu*, hastayı giydirir ardından obsidiyen bir bıçak ile hastanın alnında kesikler açarak ondan kan alır ve sonrasında hasta kişiyi, yüzü kuzeye dönük bir biçimde, kamış kulübenin içine oturturdu.⁴⁰ Bu tür ritüellerde, kötü-ruh kovucu, bir sunu masası ya da kamıştan bir sunak hazırlardı. Buranın üzerine; küçük ekmeklerden oluşan yemek porsiyonları ya da kaliteli beyaz undan, *isqūqu*, yapılmış ekmek konurdu.⁴¹

Benzer şekilde, *bīt rimki*⁴² adlı, kralın arındırılması için düzenlenen ritüel esnasında da şehrin dışına kamıştan kulübeler yapılmıştır. Uygulanması birkaç gün süren ritüel, çok sayıda duanın ezberden okunmasını ve birtakım büyü sözleri içermektedir.⁴³ *Bīt rimki* ritüeli, genel olarak şu aşamalardan oluşmaktaydı: Kral ve sarayına yönelik yapılan birtakım ilk arındırma ritüellerinin ardından kral ve ritüel uzmanları açık araziye giderdi. Orada, daha önceden kamıştan inşa edilmiş, *bīt rimki* denilen karmaşık bir ritüel yapı bulunurdu. Bu ritüel evi, kamıştan yapılmış ve kamış boyunda bir halkayla çitlenerek dış dünyadan ayrılan bir alandan oluşmaktaydı ve bu alanın içine, geçici mabetler olarak hizmet veren kamıştan bir veya birkaç kulübe inşa edilmişti. Ritüel uzmanı, kralın gece boyunca panteonun büyük tanrılarına, yıldızlara ve gezegenlere, uzun bir dua döngüsü okumasını sağlardı. Kral, tanrılardan destek, merhamet, yardım ve onun adına kendisinin kişisel tanrılarına müdahale etmelerini isterdi.⁴⁴ *Bīt rimki* ritüeli esnasında okunan uzun bir duada, kendisine kara-büyü yapıldığını düşünen kral, tanrı *Šamaš*'a şu sözlerle yalvarmaktadır:

"Koruma-sağaltma büyüsü: Yeryüzünün ve gökyüzünün kralı
Adaletin ve doğruluğun efendisi *Šamaš*,

³⁸ Abusch-Schwemer, 2011: 400-401.

³⁹ Abusch-Schwemer, 2011: 38.

⁴⁰ Nemet Nejat, 1998: 210.

⁴¹ Scurlock, 2006: 44.

⁴² "Arınma evi" anlamına gelen bu ritüel, kralı, ay ya da güneş tutulması, gibi kötü işaretler olarak kabul edilen durumların yaratacağı olumsuzluklardan korumak için düzenlenmiştir Scurlock, 1988: 203.

⁴³ Farber, 1995: 1902.

⁴⁴ Ambos, 2013: 41.

Sen tanrıların ve insanların arındırıcısı
 Şamaş, ben bit rimki ritüelinin kamış kulübelerinde
 Huzurunda duruyorum
 Şamaş, beni elinde sınıksız tutan kişiyi tanımıyorum – gerçekten
 O bir kadındır, bu onun heykelciğidir
 Şamaş, insanın yaratıcısı pak Nissabanın vesilesiyle
 Resim resim gibidir, kafa kafa gibidir
 Bedensel biçim, bedensel biçim gibidir
 Şamaş, bu, bana karşı kara-büyü yapan
 Kara-büyüye başvuran (ve) kara-büyü peşinde koşan
 Cadiya, “büyü yap” diyen
 Büyücü kadına, “büyüle” diyen
 Bana karşı başka birini kışkırtan
 Bana ekmeğin içinde (kara-büyü) yediren
 Bana içmem için biranın içinde (kara-büyü) veren
 Beni (kara-büyü yapılmış) suyla yıkayan
 Beni (kara-büyü yapılmış) yağla yağlayan
 Bana yemeğin içinde (kara-büyü) yediren ...”.⁴⁵

Eski Mezopotamya’da sıklıkla uygulanan bir diğer koruma-sağaltma büyü ritüeli olan *Namburbi*’de⁴⁶ de kamıştan yapılmış bazı objeler ve yanı sıra kamış kulübe kullanılmıştır. Tipik bir *Namburbi* ritüeli, beş ayın silsilesinden oluşmaktadır. İlk olarak, ritüelin yapılacağı bölgeyi, ritüelleri kamıştan bir kulübede uygulayarak ya da alanı büyü bir çemberle sınırlandırarak, çevreleme ayinleri gerçekleştirilmiştir.⁴⁷ Yine *Namburbi* serisindeki Sm. 1513 numaralı büyü metninde, bir kimseyi yılanın vereceği zararlardan korumak için düzenlenen arındırma ritüelinde kullanılacak kutsal su kabının içerisine, şeker kamışı, tuz, sedir ağacı gibi arındırıcı maddelerin konması salık verilmiştir.⁴⁸ K8932 numaralı, bir şahinin, güvercinin, karganın ya da bir kimseye zarar verebilecek herhangi bir kuşun kötülüğünü önlemek için düzenlenen *Namburbi* ritüelinde ise Tanrı Şamaş’ın huzurunda kamıştan bir sunak hazırlanmış ve buraya onun için çeşitli sunular konularak kötülükleri uzaklaştırması istenmiştir.⁴⁹

Hamilelik süreci sıkıntılı geçen kadınların sorunlarını gidermek için yapılan tıbbi ve büyü uygulamalarda da kamış bitkisinin kullanıldığı görülmektedir.⁵⁰ Örneğin BAM 248 numaralı doğum ritüeli yönergesinde, *āšipu*’nun doğum esnasında sıradan bir sopa değil, kızılcağacından yapılmış çobandeğneği ya da ucu kesilmiş ve içi yağla nemlendirilip büyü tozla doldurulmuş kalın bir kamış kullanması talimatı verilmektedir.⁵¹

Büyü ritüellerinin yanı sıra dini ritüellerde de kamıştan yapılmış objeler kullanıldığını görmekteyiz. Bu ritüellerden birinde, Eski Mezopotamya sakinleri için sembolik değeri büyük olan kamıştan örülmüş bir sepet kullanılmıştır. Ritüel esnasında, on katlı devasa bir ziggurat inşa edilmeden önce, kralın başının üstünde bir sepet taşıdığı “sepet taşıma töreni”

⁴⁵ Abush-Schwemer, 2011: 383.

⁴⁶ *Namburbi*, bir insanın ilerde başına gelebilecek her hangi bir kötülüğün etkilerini önceden tespit etmeyi ve engellemeyi amaçlayan Akadca bir koruma-sağaltma büyü ritüel serisidir Black-Green, 2004: 127.

⁴⁷ Black-Green, 2004: 127; Çeçen-Gökçek vd., 2020: 161.

⁴⁸ Mandacı, 2016: 222.

⁴⁹ Caplice, 1967: 279.

⁵⁰ Farber, 1984: 315; Cunningham, 1997: 113.

⁵¹ Scurlock, 1991: 145-146.

yapılmıştır. Dahası zigguratın inşası boyunca, kralı, kafasında sepet taşıırken tasvir eden ve “temel figürleri” olarak adlandırılan bazı metal figürler, binanın önemli yerlerine gömülmüştür. Doble’e göre; tüm bunlar, Sumerlerin tanrılar tarafından kendilerine aktarıldığına inandıkları ilkel bir beceri olan sepet yapma zanaatına duyulan saygıya işaret etmektedir. Çünkü sepetler, insanlar yaratılmadan önce var edilmiş ve onlar özellikle bu yükü taşımak için yaratılmışlardır. Atrahasis destanında geçen aşağıda verdiğimiz cümleler, bu inancı ortaya koymaktadır:

“Onlar tanrıçayı çağırdı ve ona sordu: Tanrıların ebesi, bilge Namma, Sen doğum tanrıçasısın, insanın yaratıcısısın. Lullu-insanını yarat, onun boyunduruğu taşımaya izin ver. Onun boyunduruğu taşımaya izin ver. ... İnsana, tanrıların iş sepetini taşımaya izin ver.”⁵²

Bir diğer dini olarak sınıflandırılabilir ritüel ise rüyaların kendisine yol göstermesini isteyen bir yöneticinin, uyumak için kamıştan yapılmış bir nevi özel bir kuluçka kulübesine giderek uyumasından oluşmaktaydı. Kamışlardan yapılmış olduğu için kulübe duvarlarının tanrılardan rüya yoluyla gelecek mesajları içeriye geçirebileceği düşünülüyordu. Bu ritüel, muhtemelen, Sumerlerin Tufan mitindeki kahramanı olan Ziusudra’nın istiare için böyle bir kulübeye girmesiyle ve orada tanrı Enki’den tufan olacağına dair bilgi almış olmasıyla⁵³ ilişkilendirilmiştir. İstiare uykusuna yatan kişi, tıpkı tanrı Enki’nin Ziusudra’yı uyarması gibi tanrıların kendisini uyaracağını ummuş olmalıdır.

Sonuç

Güney Mezopotamya’da, Dicle ve Fırat nehirlerinin suladığı, Basra Körfezi’ne yakın bataklık alanlarda yaşayan Sumer halkı, büyük kentler inşa etmeden önce, bataklık alanlardaki küçük adacıklar üzerine, kamıştan ve papirüs bitkisinden yaptıkları kulübelerde yaşamışlardır. Söz konusu bölgenin genel bitki örtüsü, sazlıklarda yetişen uzun kamışlar ve hurma ağaçlarıdır. Bataklık alanlar genel olarak yaşamak için elverişsiz olsa da burada yaşayan insanlara bazı önemli avantajlar da sunmuştur. Örneğin sazlıklar; göçmen kuşlar ve balık, manda, inek gibi hayvanlar için oldukça elverişli olmanın yanı sıra su yönünden de zengin alanlardır. Yaşadıkları coğrafyanın tüm dezavantajlarına karşın tarihi kayıtlardan medeniyet kurma konusunda hayli becerikli olduklarını anladığımız Sumer halkı, bölgenin sunduğu imkânlardan maksimum verimle faydalanmayı bilmişlerdir. Bu noktada Sumer halkının, çeşitli teknikler geliştirerek kamış bitkisini ördüklerini ve onu yaşamlarının birçok alanında kullandıklarını görmekteyiz. Örneğin kamıştan, sepet, hasır, çeşitli boyutlarda nehirlerde kullanabilecekleri tekneler, içinde ikamet ettikleri kulübelere, kulübelerinin etrafını çevrelemek için çitler vb. yaparak bu bitkiden çok geniş bir yelpazede faydalanmışlardır.

Sumerlerin, erken tarihlerinde kamış bitkisinden bu denli faydalanmaları ve sazlık alanların onlara su ve besin gibi en yüksek yaşamsal değere sahip şeyleri sunması, zamanla bu iki ögenin kutsallaştırılmasına ve mitolojik birer unsur haline gelmesine yol açmıştır. Nitekim kamış/sazlık, başta yaratılış mitleri olmak üzere, Eski Mezopotamya sakinlerinden kalan edebi, dini ve ritüel metinlerinde sayısız defa karşımıza çıkmaktadır. Eskiçağ toplumlarının

⁵² Doble, 2021: 88.

⁵³ Hoffman, 2004: 246.

evren, dünya ve yeryüzündeki canlıların varoluşu ile ilgili genel yaklaşımı, tüm bu olguların tanrıların isteğiyle var oldukları yönündedir. Ayrıca her varlığın dışarıdan görülen özelliklerinin yanında bir de büyüdü içkin bazı özelliklere sahip olduğuna ve bu özelliklerin söz konusu varlığın tanrısal âlemdeki konumuyla ilgili olduğuna inanılmıştır. Bu bağlamda kamışın/sazlığın bu denli kutsanmasının ve kamışa/sazlığa yönelik olumsuz eylemlerin tabu kabul edilmesinin arka planında yine söz konusu öğelerin tanrısal âlemde oynadıkları roller yer almaktadır. Örneğin; Enki'nin tanrılar meclisinin bir tufan çıkarıp insanoğlunu yok etme kararlarını, kamıştan bir kulübede tekrar ederken bilge Ziusudra/Atrahasis tarafından işitilmesini ve böylece Ziusudra'nın yine kamıştan bir gemi yaparak dünyadaki canlıları yok olmaktan kurtarmasını sağlayan şey kamıştır. Bunun yanında kamış, yaratılış mitlerinde de önemli bir rol oynamaktadır. Mezopotamya inancına göre, kamış/sazlık tanrıların yeryüzünü var ederken kullandıkları ana malzemelerden biridir. Örneğin Babilliler, Marduk'un dünyayı kamış hasırın yardımıyla yarattığından bahsetmektedir. Bu hikâyelerin nesilden nesile aktarıldığı ve Mezopotamya'da yaşayanların bu mitleri öğrenerek ve bunlara inanarak büyüdüleri düşünülecek olursa gündelik yaşamda çevrelerinde gördükleri nesnelere neden kutsallaştırdıkları daha iyi anlaşılacaktır.

Kamışın mitolojik hikâyelerde insanlık için oynadığı hayati rol, onu büyü ritüelleri ve dini ritüeller için önemli bir obje haline gelmesini sağlamıştır. Özellikle, kamıştan yapılmış bir kulübenin insanlığın ve diğer tüm canlıların soylarını kurtardığına dair inanç, kamıştan yapılmış kulübeyi, ritüellerin vazgeçilmez bir unsuru haline getirmiştir. *Bit rimki*, *namburbi* ve hayalet kovma gibi arınma ritüellerinde kamıştan kulübeler yapılmış, hasta bu kulübenin içine sokulmuş ve böylece kötü ruhların bu kutsal/arınmış alanlara giremeyeceği düşünülmüştür. Bunun yanında bazı ritüellerde, hastaya yemesi için başka birçok bitkiyle beraber kamış özü verilmiş, yeni yapılan bir tanrı heykelinin ağzını arındırmak için yapılan *mīs pī* ritüelinde ise heykelin ağzı kutsal/pak kamış bitkisiyle yıkanmıştır.

Mitolojik hikâyelerin ve çeşitli amaçlarla yapılan ritüellerin ana unsurlarından biri olan kamış/sazlık, erken Sumer tarihinde çok önemli bir role sahiptir. Kamıştan yapılan araç-gereçler Sumer medeniyetinin gelişmesinde çok büyük bir öneme sahiptir. Bu durum, Sumerlerin uzun kamışlardan, sepet, hasır, tekne, çit, kulübe vb. şeyleri yapabilecekleri örme tekniklerini geliştirmiş olmalarıyla ilişkilidir. Bu teknikler sayesinde, aslında yaşamaya pek de elverişli olmayan bir coğrafyada muazzam bir medeniyetin temelleri atılmıştır. Nitekim burada ilk yazı bulunmuş, ilk edebi ürünler yazılmış, kentleşmenin temelleri atılmış ve etkileri sadece Mezopotamya'da değil tüm Yakındoğu'da ve hatta dünyada bugün bile canlı bir şekilde devam eden ileri bir uygarlık kök salmıştır.

Kaynaklar

- ABUSCH, T. - SCHWEMER, D., 2011, "Corpus of Mesopotamian Anti-Witchcraft Rituals Volume One", *Ancient Magic and Divination*, 8/1, Eds.: Tzvi Abusch, Ann K. Guinan, Nils P. Heeßel, Francesca Rochberg, Frans A.M. Wiggermann Brill, Leiden. Boston.
- AMBOS, C., 2013. "Rites of Passage in Ancient Mesopotamia: Changing Status by Moving Through Space. Bit Rimki and the Ritual of The Substitute King", *Approaching Rituals in Ancient Cultures*, Ed.: Claus Ambos, Lorenzo Verderame, Alla Rivista Degli Studi Orientali Nuova Series, Volume LXXXVI, Fabrizio Serra Editore, Pisa Roma, pp. 17-39.
- ASTOUR, M.C., 1968. "Two Ugaritic Serpent Charms", *Journal of Near Eastern Studies*, 27/1 pp. 13-36.
- AY, Ş., 2013. Mis pi" - "Pit pi" Ritüelleri ve Eski Mezopotmaya'da İnsan Tanrı İlişkisi", *Journal of History School (JOHS)*, Year 6, Issue XV, pp. 1-21.
- BALOGH, A., 2020. "The Mesopotamian Mis Pi Ceremony", *Clifford Geertz's Thick Description Principles for Studying the Cultural Webs of the Deceased, Chances and Problems of Cultural Anthropological Perspectives in Ancient Studies*, Eds.: Daniel Fallmann, Fabian Heil, Gioele Zisa, DWJ (Distant Worlds Journal), 4, pp. 5-19.
- BIGGS, R. D., 1967. *ŠĀ.ZI.GA Ancient Mesopotamian Potency Incantations, Text from Cuneiform Sources*, J. J. Augustin, Publisher, Locust Valley, Newyork.
- BLACK, J., GREEN, A., 2004. *Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia, An Illustrated Dictionary*, The British Museum Press, London.
- BOTTERO, J., 2012., *Mezopotamya: Yazı, Akıl ve Tanrılar*, Çev.: Mehmet Emin Özcan, Ayten Er, Dost Kitabevi, Ankara.
- BRAUN-HOLZINGER, E., 1999. "Apotropaic Figures at Mesopotamian Temples", *Ancient Magic and Divination I*, Eds.: Tzvi Abusch, Karel van der Toorn, STYX Publications, Groningen, pp. 149-172.
- CAPLICE, R., 1967. "Namburbi Texts in the British Museum. III", *Orientalia*, 36/3, pp. 273-298.
- CUNNINGHAM, G., 1997. *Deliver Me from Evil, Mesopotamian incantations 2500-1500 B.C.*, Edit Ce Pontificio Istituta Biblico, Roma.
- ÇEÇEN, S. – GÖKÇEK, L.G. vd., 2020. "Marqasi'den Namburbi Ritüeline Ait Bir Tablet: Nisan Ayında Görülen Yılanın Uğursuzluğu", *Archivum Anatolicum*, 14/2, s. 157-175.
- DE KLERK, P. - JOOSTEN H., 2019. "How Ancient Cultures Perceived Mires and Wetlands (3000 BCE – 500 CE): an Introduction", *IMCG Bulletin*, 04, pp. 4-15.
- DICK, M.B., 1999. *The Induction of the Cult Image in Ancient Mesopotamia: The Mesopotamian mis pi Ritual, Born in Heaven Made on Earth*, Eisenbrauns Winona Lake, Indiana.

- FARBER W., 1995. "Witchcraft, Magic, and Divination in Ancient Mesopotamia", *Civilizations of the Ancient Near East, Volume III*, Ed.: Jack M. Sasson, Charles Scribner's Sons, Macmillan Library Reference USA, Simon & Schuster Macmillan New Yorks, pp. 1895-1909.
- FARBER, G., 1984. "Another Old Babylonian Childbirth Incantation", *Journal of Near Eastern Studies*, 43/4, pp. 311-316.
- FOXVOG, D. A., 2011. *Elementary Sumerian Glossary*, University of California at Berkeley, Guerneville, California USA.
- HOFFMAN, C., 2004. "Dumuzi's Dream: Dream Analysis in Ancient Mesopotamia", *Dreaming*, 14/4, pp. 240-251.
- KELLEY, K., 2021. "More Than a Woman? On Proto-cuneiform SAL and the Archaic Tribute List", *Current Research in Early Mesopotamian Studies Workshop Organized at the 65th Rencontre Assyriologique Internationale, Paris 2019*, Ed.: Armando Bramanti at al., Zaphon Münster, pp. 9-44.
- KHURT, A., 2009. *Eskiçağda Yakındoğu I. Cilt*, Çev.: Dilek Şendil, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- KLECKOWSKA, K., 2012. "Comparative Analysis of the Motif of Reed in the Mesopotamian Myth of Flood and the Greek Myth of King Midas", *Ex Nihilo*, 2/8, pp. 93-108.
- KRAMER, S. N., 2002. *Sümerler*, Çev.: Özcan Buze, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- KRAMER, S.N., 2001. *Sümer Mitolojisi*, Çev.: Hamide Koyukan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- MANDACI, E., 2016. "Arkeolojik Ve Yazılı Kaynaklar Işığında Eski Mezopotamya Toplumlarında Büyü Ve Büyücülük", *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 8, Sayı 16, s. 217-232.
- NEMET-NEJAT, K. R., 1998. *Daily Life in Ancient Mesopotamia*, Greenwood Press, London.
- SCURLOCK, J., 2006. *Magico-Medical Means Of Treating Ghost-Induced Illnesses in Ancient Mesopotamia*, Ancient Magic and Divination III, BRILL STYX, Leiden, Boston.
- SCURLOCK, J.A., 1988. "KAR 267 // BMS 53: A Ghostly Light on bit rimki?", *Journal of the American Oriental Society*, 108/2, pp. 203-209.
- SCURLOCK, J.A., 1991. "Baby-Snatching Demons, Restless Souls and the Dangers of Childbirth: Medico-Magical Means of Dealing With Some of the Perils of Motherhood in Ancient Mesopotamia", *Incognita*, 2, pp. 137-185.
- UBAID, A. H., 2021. "Complexity as a Mechanism to Reconstruct the Urban Pattern of The Iraqi Marshes in the Ancient City of Ur and Marsh Villages", *Periodicals of Engineering and Natural Sciences*, 9/2, pp.341-361.

İnternet Tabanlı Kaynaklar

DOBLE, R., 2021."Mesopotamian Ancient Basket Weaving Technology and the Sumerian Reed Industry" Deconstructing Time

<http://psd.museum.upenn.edu/nepsd-frame.html>

HEIDEL, A., The Babylonian Genesis, Second Edition, The University of Chicago Press, 2009. (<https://www.britannica.com/art/basketry>)

The Electronic Text Corpus of Sumerian Literature,
<https://etcsl.orinst.ox.ac.uk/cgi-bin/etcsl.cgi>

<http://www.ancienttexts.org/library/mesopotamian/gilgamesh/tab11.htm>